

ข้อจำกัดและขอบเขตอำนาจในการจัดการมรดกของพระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทย*

LEGAL LIMITATIONS AND JURISDICTIONAL SCOPE OF ESTATE MANAGEMENT FOR BUDDHIST MONKS IN THAI SOCIETY

ปญญาดา จงละเอียด

Punyada Chongla-iad

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus,

Nakhon Si Thammarat, Thailand

Corresponding author E-mail: punyada.cho@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอวิเคราะห์ข้อจำกัดและขอบเขตอำนาจในการจัดการมรดกของพระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทย โดยวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายแพ่งที่รับรองสิทธิในทรัพย์สินกับพระธรรมวินัยที่เน้นการสละทรัพย์สินสมบัติ พระภิกษุสงฆ์มีสภาพบุคคลและทรงสิทธิตาม มาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่มีข้อจำกัดพิเศษในการรับมรดก ตามมาตรา 1622 พระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถเรียกร้องทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้ขณะดำรงสมณเพศ แต่สามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมได้โดยไม่ต้องสีก (ลาสิกขา) การจำแนกทรัพย์สินที่ได้มาก่อนบวชและระหว่างบวชมีนัยสำคัญทางกฎหมาย โดยมาตรา 1623 กำหนดให้ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชตกเป็นของวัด เว้นแต่จะมีการจำหน่ายหรือทำพินัยกรรมไว้ ส่วนทรัพย์สินก่อนบวชตามมาตรา 1624 ยังคงเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม ทั้งนี้ชี้ให้เห็นความขัดแย้งระหว่างนิสสัยคติปัจเจกชนที่ห้ามสะสมทรัพย์สินกับสิทธิทางกฎหมายแพ่ง ซึ่งสร้างความตึงเครียดทางศีลธรรมและสังคม พระภิกษุมีอำนาจทำพินัยกรรมและโอนทรัพย์สินให้ญาติ วัด หรือบุคคลภายนอกได้ตามกฎหมาย แต่การกระทำดังกล่าวอาจขัดต่อหลักธรรมวินัย ปัญหาสำคัญในการบังคับใช้กฎหมาย ได้แก่ ความยากลำบากในการพิสูจน์ที่มาของทรัพย์สินว่าได้มาก่อนหรือระหว่างบวช ข้อพิพาทระหว่างวัดกับทายาทโดยธรรมเมื่อพระภิกษุมรณภาพโดยไม่ทำพินัยกรรม และความปะปนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินของวัดในกรณีเจ้าอาวาส บทความเสนอให้มีการปรับปรุงระบบการบันทึกและจดทะเบียนทรัพย์สินที่โปร่งใส การให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่พระภิกษุ และการสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองสิทธิทางกฎหมายกับการรักษาความบริสุทธิ์ทางศาสนาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ข้อจำกัดและขอบเขตอำนาจ, การจัดการมรดก, พระภิกษุสงฆ์, สังคมไทย

Abstract

This academic article examines the legal limitations and jurisdictional scope governing the estate management of Buddhist monks within Thai society, focusing on the structural conflict between civil law, which affirms individual property rights, and Buddhist monastic discipline, which emphasizes renunciation and detachment from material possessions. Although Buddhist monks are legally recognized as legal personhood under Section 15 of the Thai Civil

* Received 7 December 2025; Revised 26 December 2025; Accepted 30 December 2025

and Commercial Code, they are subject to specific statutory restrictions concerning inheritance rights. Section 1622 provides that monks are not entitled to claim inheritance as legal heirs while maintaining monastic status; however, they may receive property as beneficiaries under a will without the requirement of disrobing (La-suek). The legal distinction between assets acquired prior to ordination and those obtained during ordination carries significant implications for estate management. Under Section 1623, assets acquired during ordination devolve to the temple unless lawfully disposed of or transferred by will, whereas assets acquired before ordination, pursuant to Section 1624, remain inheritable by legal heirs. This legal framework reveals a normative tension between the Nissaggiya Pācittiya rules, which prohibit the accumulation and retention of property, and the civil law regime protecting ownership and testamentary freedom, thereby generating moral, social, and jurisdictional challenges in practice. While the law permits monks to execute wills and transfer assets to relatives, temples, or third parties, such actions may conflict with the ethical foundations of monastic discipline. Key enforcement challenges include determining whether assets were acquired before or during ordination, resolving disputes between temples and legal heirs in cases of intestacy, and the commingling of personal and temple assets, particularly when abbots exercise both spiritual and administrative authority. The article therefore proposes strengthening transparent systems for asset documentation and registration, providing legal counsel to monks, and pursuing a sustainable balance between protecting legal rights and preserving religious integrity.

Keywords: Legal Limitations and Jurisdictional, Estate Management, Buddhist Monks, Thai Society

บทนำ

ในบริบทสังคมไทยดั้งเดิม พระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนามาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในการครองสมณเพศ พระภิกษุมีหน้าที่ต้องถือปฏิบัติประพฤติดนตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็ต้องอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายบ้านเมืองทุกฉบับที่ฝ่ายอาณาจักรบัญญัติขึ้นในฐานะพลเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับทรัพย์สินถูกจำกัดอยู่เพียงปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงสมณเพศตามหลักแห่งสัพพัญญุตญาณ เมื่อกาลเวลาล่วงเลยสู่ยุคโลกาภิวัตน์ สถาบันสงฆ์ได้เผชิญกับการปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่งผลให้ความหมายของ “ลาภสักการะ” เปลี่ยนโฉมหน้าไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง จากเครื่องอุปโภคบริโภคขั้นพื้นฐานสู่ทรัพย์สินที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง และมีความซับซ้อนในเชิงรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นเงินฝากในสถาบันการเงิน หลักทรัพย์ในตลาดทุน หรืออสังหาริมทรัพย์ที่มีมูลค่ามหาศาล (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542) การเปลี่ยนแปลงนี้มีได้เป็นเพียงเรื่องของปริมาณทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้น แต่ยังสะท้อนถึงการที่พระภิกษุต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและกฎหมายในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ภายใต้รัฐธรรมนูญและกฎหมายแพ่ง ความลักลั่นระหว่างวิถีชีวิตตามอุดมคติที่มุ่งเน้นการสละละวางทรัพย์สิน กับความเป็นจริงที่ต้องจัดการทรัพย์สินเพื่อการดำรงชีพและการศาสนาสงเคราะห์ จึงกลายเป็นปมปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความเลื่อมใสศรัทธาและกระบวนการยุติธรรมทางแพ่ง เมื่อมีการจัดการมรดกเกิดขึ้นหลังการมรณภาพ การทำความเข้าใจพื้นฐานความสัมพันธ์นี้จึงเป็นหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์ข้อจำกัดและอำนาจการจัดการมรดกของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

หัวใจสำคัญของการพิจารณามรดกพระสงฆ์ตามกฎหมายไทย คือ การขีดเส้นแบ่งระหว่างทรัพย์สินที่ได้มา “ก่อนบวช” และ “ระหว่างบวช” ซึ่งมีนัยสำคัญทางกฎหมายที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงตามหลักเกณฑ์ที่ระบุไว้ใน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทรัพย์สินที่พระภิกษุมิได้อยู่เดิมก่อนเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์นั้น กฎหมายยังคงให้ความคุ้มครองในฐานะทรัพย์สินส่วนบุคคลที่ตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมตามปกติเสมือนบุคคลทั่วไป ตามมาตรา 1624 ในขณะที่ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศกลับถูกตีกรอบด้วยเงื่อนไขพิเศษตามมาตรา 1623 ซึ่งกำหนดให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่ผู้นั้นมีภูมิลำเนาอยู่เมื่อมรณภาพ (พระนิทัศน์ อธิปไตย (วงศ์วังเพิ่ม), 2561) การจำแนกเช่นนี้สร้างความยุ่งยากในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่เส้นแบ่งของเวลาที่มาของทรัพย์สินมักมีความพร่าเลือน เช่น ดอกผลจากทรัพย์สินเดิมที่ออกงอกขึ้นระหว่างบวช หรือการเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินจากเดิมไปสู่รูปแบบใหม่ ความพยายามในการแยกแยะประเภททรัพย์สินเหล่านี้มิใช่เพียงการทำบัญชีทรัพย์สินเท่านั้น แต่เป็นการต่อสู้กันระหว่างสิทธิของเครือญาติที่อ้างความผูกพันทางสายเลือด กับสิทธิของสถาบันศาสนาที่อ้างการเป็นแหล่งบ่มเพาะและที่มาของลาภสักการะเหล่านั้น ทำให้การศึกษานियามและประเภททรัพย์สินกลายเป็นประเด็นหลักที่ต้องวิพากษ์ในเชิงนิติวิธีอย่างละเอียด ความสามารถในการทำนิติกรรมของพระภิกษุนั้น เมื่อพระภิกษุจะต้องประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติ จึงได้เสนอให้นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามขัดแย้งโดยพระธรรมวินัย ตกเป็นโมฆะ ส่วนการกระทำที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้เสนอให้การใดที่พระภิกษุได้กระทำไปเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เป็นโมฆะ โดยในการแสดงเจตนาเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เห็นควรให้พระภิกษุ ตั้งตัวแทนสำหรับแสดงเจตนาเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุแทนตน และตัวแทนของพระภิกษุนั้นเองก็ยังสามารถที่จะจัดการกับทรัพย์สินมรดกที่พระภิกษุได้รับมาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ (นรา ถิ่นนัยธร, 2564) พระธรรมวินัยเน้นให้พระสงฆ์สันโดษไม่สะสมทรัพย์ แต่กฎหมายไทยตั้งแต่อดีต (มังรายศาสตร์/ตราสามดวง) จนถึงปัจจุบัน มีวิวัฒนาการในการกำหนดให้ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชตกเป็นของวัดเพื่อรักษาศรัทธาในพุทธศาสนา มาตรา 1622 - 1624 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แบ่งแยกสิทธิชัดเจนโดยทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชให้ตกเป็นของวัดที่เป็นภูมิลำเนาเมื่อมรณภาพ ส่วนทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนบวชหรือทรัพย์สินจากการสมรสก่อนอุปสมบท ยังคงเป็นมรดกตกทอดสู่ทายาทตามปกติ ซึ่งให้เห็นว่าพระภิกษุมีสิทธิรับมรดกผ่าน “พินัยกรรม” ได้ และหากไม่ได้ทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายทรัพย์สินไปก่อนมรณภาพ ทรัพย์สินที่ได้มาในสมณเพศทั้งหมดต้องตกเป็นสมบัติของสงฆ์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่สืบทอดมา (พระมหากิตติพันธ์ สจจวโร (วงศ์สวัสดิ์) และคณะ, 2567)

ปัญหาการจัดการมรดกพระสงฆ์ทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาถึงความขัดแย้งเชิงคุณค่าระหว่าง “นิยามทางโลก” และ “นิยามทางธรรม” โดยในทางโลกหรือกฎหมายแพ่ง ทรัพย์สินถูกมองเป็นวัตถุแห่งสิทธิที่มีมูลค่าและสามารถโอนกันได้ตามเจตจำนงของเจ้าของทรัพย์สิน ซึ่งพระภิกษุในฐานะบุคคลธรรมดาย่อมทรงสิทธินั้นโดยสมบูรณ์ แต่ในทางธรรมวินัย ทรัพย์สินถูกมองผ่านเลนส์ของ “บริวาร” และ “นิสัสคิยาปาจิตติย” ซึ่งเป็นความผิดทางวินัยหากพระภิกษุถือครองทรัพย์สินเกินความจำเป็นหรือสะสมเงินทอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ปรากฏการณ์ “พระสงฆ์นิติบุคคล” ในโลกสมัยใหม่ที่มีการถือครองบัญชีเงินฝากออนไลน์หรืออสังหาริมทรัพย์จำนวนมาก จึงเป็นการท้าทายกรอบความคิดเรื่องความสมณะวิเวกตามพุทธบัญญัติ กฎหมายบ้านเมืองพยายามเข้ามาเติมเต็มช่องว่างนี้ด้วยการให้สิทธิพระภิกษุทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินได้ แต่ในมุมมองของพุทธศาสนิกชนบางส่วนกลับมองว่าเป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของการบวช รับรองสิทธิพระภิกษุในการรับมรดกตามพินัยกรรมและจำหน่ายทรัพย์สินได้ตามกฎหมาย แม้การถือครองและใช้จ่ายเงินจะขัดต่อพระวินัยเรื่องนิสัสคิยาปาจิตติยก็ตาม การมีสิทธิตามกฎหมายช่วยให้พระภิกษุจัดการทรัพย์สินมรดกได้อย่างยืดหยุ่น เช่น การคืนมรดกให้ทายาทอื่น ชำระหนี้ให้เจ้ามรดก หรือบริจาคเพื่อสาธารณกุศล ซึ่งเป็นประโยชน์มากกว่าการจำกัดสิทธิ (สมพรนุช ต้นศรีสุข, 2562) การวิเคราะห์บทความนี้จึงต้องมุ่งเน้นไปที่การสำรวจว่าช่องว่างระหว่างกฎหมายบ้านเมืองที่มุ่งเน้นความชัดเจนในสิทธิทรัพย์สิน กับพระธรรมวินัยที่มุ่งเน้นการสละนั้น สามารถหลอมรวมหรือหาจุดสมดุลได้อย่างไรในยุคที่เทคโนโลยีทางการเงินทำให้ทรัพย์สินไม่มีรูปร่างและเคลื่อนย้ายได้อย่างรวดเร็ว

การนำบทความวิชาการนี้ มิได้มุ่งเน้นเพียงการรวบรวมตัวบทกฎหมายมรดกที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์เท่านั้น แต่ต้องการเจาะลึกไปถึงการวิเคราะห์ “ข้อจำกัด” และ “ขอบเขตแห่งอำนาจ” ที่ซ่อนอยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายไทยว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อเสถียรภาพของสถาบันสงฆ์และสิทธิของพลเมือง บทความมุ่งหวังที่จะชี้ให้เห็นถึงความล้าสมัยหรือความไม่สอดคล้องของมาตรา 1622 และ 1623 ในบางมิติที่อาจไม่ครอบคลุมบริบทสังคมปัจจุบัน เช่น ปัญหาการจัดการมรดกของพระสังฆาธิการที่มีอำนาจปกครองวัด ซึ่งมักเกิดความปะปนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวและทรัพย์สินของวัดจนนำไปสู่ข้อพิพาทในชั้นศาล การศึกษาวิเคราะห์จะครอบคลุมถึงการเสนอแนวทางการปฏิรูปกฎหมายมรดกพระสงฆ์ให้มีระบบการตรวจสอบและการทำบัญชีทรัพย์สินที่โปร่งใส โดยการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งระหว่างวัดและทายาทในอนาคต ท้ายที่สุดบทความนี้ปรารถนาที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างดุลยภาพใหม่ให้กับการจัดการมรดกพระสงฆ์ ที่สามารถคุ้มครองสิทธิธรรมทางกฎหมายไปพร้อมกับการรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมวินัยได้อย่างยั่งยืน

สถานะทางกฎหมายของพระภิกษุในฐานะเจ้ามรดก

1. สถานะบุคคลตามกฎหมายแพ่ง พระสงฆ์ยังคงเป็นบุคคลธรรมดาที่มีสิทธิและหน้าที่ แต่มีข้อจำกัดบางประการ ในทางกฎหมายแพ่ง พระภิกษุถือเป็นบุคคลที่มีสภาพบุคคลและทรงสิทธิตาม มาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้มีสถานะเป็นบุคคลไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถแต่ประการใด อย่างไรก็ตาม สถานะทางสังคมและวินัยสงฆ์ทำให้รัฐต้องวางกรอบกฎหมายพิเศษเพื่อรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิส่วนบุคคลและการธำรงไว้ซึ่งศาสนสมบัติ โดยเฉพาะในเรื่องมรดกที่กฎหมายไทยไม่ได้มองพระภิกษุเป็นคู่หูสืบทอดโดยสมบูรณ์ แต่ใช้ระบบ “สิทธิภายใต้เงื่อนไขสมณเพศ” เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสับสนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวและลาภสักการะที่ได้มาโดยศรัทธาของสาธุชน

2. หลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ป.พ.พ.)

2.1 มาตรา 1622 พระภิกษุนั้น จะเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สึกจากสมณเพศมาเรียกร้องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา 1754 แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) มาตรา 1622 กำหนดให้พระภิกษุรับมรดกได้ทางพินัยกรรมได้ โดยไม่มีสิทธิในฐานะทายาทโดยธรรม เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศและลดความขัดแย้งทางโลก หากสืบทอดการเป็นพระ สิทธิในการเป็นทายาทโดยธรรมจะกลับคืนมาทันที แต่ไม่มีสิทธิเรียกร้องทรัพย์สินย้อนหลังได้ แม้กฎหมายจะช่วยป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ แต่ยังคงมีประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนและการตีความที่ซับซ้อนหากไม่ได้ทำพินัยกรรมไว้อย่างชัดเจน (พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภทฺโท), 2568) ทรัพย์สินที่พระภิกษุได้รับจากการบริจาคถือเป็นการให้โดยเสนหา ซึ่งตกเป็นของวัดหรือส่วนตัวตามเจตนาผู้ให้ แต่กฎหมายเปิดช่องให้พระภิกษุสงฆ์จัดการจำหน่ายหรือทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่ได้ระหว่างบวชให้ผู้อื่นได้ก่อนมรณภาพ การรับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมถูกจำกัดสิทธิไว้ว่าต้องสึกก่อนจึงจะเรียกร้องได้ ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวชหากไม่ได้จำหน่ายออกไป เมื่อมรณภาพกฎหมายกำหนดให้ตกเป็นสมบัติของวัดตามภูมิลำเนาทันที ชี้ให้เห็นช่องว่างทางกฎหมายที่อาจขัดต่อเจตนารมณ์ของผู้บริจาค เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์สามารถใช้สิทธิทำพินัยกรรมโอนทรัพย์สินให้บุคคลอื่นได้ ซึ่งอาจนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวจากศรัทธาของประชาชน

ข้อจำกัดหลัก พระภิกษุไม่สามารถเรียกร้องทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้ขณะยังบวชอยู่ และหากต้องการรับมรดก จะต้องสึกออกจากสมณเพศก่อน แล้วเรียกร้องภายในกำหนดอายุความ 1 ปี นับจากได้รู้หรือควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดก

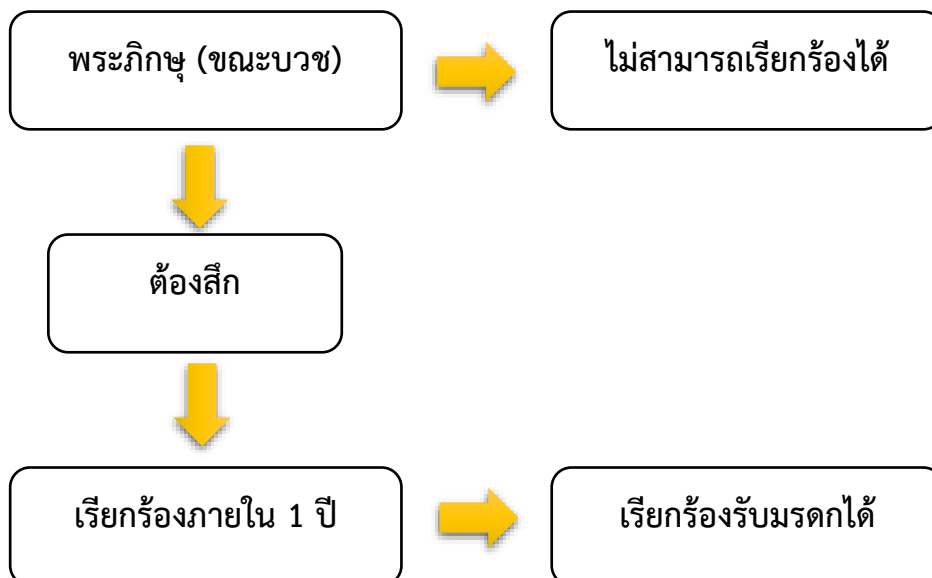
ข้อยกเว้นสำคัญ พระภิกษุสามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ โดยไม่ต้องสึก

การวิเคราะห์เชิงลึกสิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุตามมาตรา 1622 ความแตกต่าง
พื้นฐาน ทายาทโดยธรรมกับผู้รับพินัยกรรม

ทายาทโดยธรรม บุคคลที่มีสิทธิรับมรดกโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเลือดหรือสมรสตามที่
กฎหมายกำหนด

ลำดับทายาทโดยธรรม

1. ผู้สืบสันดาน
2. บิดามารดา
3. พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
4. พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน
5. ปู่ ย่า ตา ยาย
6. ลุง ป้า น้า อา

ภาพที่ 1 ทายาทโดยธรรม กรณีพระภิกษุสงฆ์

ผู้รับพินัยกรรม บุคคลที่ผู้ทำพินัยกรรมระบุให้เป็นผู้รับทรัพย์สินมรดก โดยไม่จำเป็นต้องมี
ความสัมพันธ์ทางเลือด ข้อกำหนด 1) พินัยกรรมต้องถูกต้องตามกฎหมาย 2) ผู้รับต้องมีชีวิตอยู่ในขณะที่ผู้ทำ
พินัยกรรมถึงแก่กรรม 3) ไม่ขัดต่อกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี

ภาพที่ 2 ผู้รับพินัยกรรม กรณีพระภิกษุสงฆ์

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบการวิเคราะห์เชิงลึกสิทธิในการรับมรดกของพระภิกษุตามมาตรา 1622 ความแตกต่างพื้นฐาน ทายาทโดยธรรม กับ ผู้รับพินัยกรรม

หัวข้อเปรียบเทียบ	ทายาทโดยธรรม	ผู้รับพินัยกรรม
เงื่อนไขการรับ (พระภิกษุ)	ต้องสึกก่อน	ไม่ต้องสึก
อายุความเรียกร้อง	1 ปี (นับจากได้รู้หรือควรรู้ถึงความตายของเจ้ามรดก)	10 ปี (นับจากวันที่ผู้ทำพินัยกรรมตาย)
หลักฐานที่ต้องใช้	หลักฐานแสดงความสัมพันธ์ (สูติบัตร ทะเบียนบ้าน)	พินัยกรรมที่ถูกต้อง
สัดส่วนที่ได้รับ	ตามหลักการแบ่งมรดก	ตามที่ระบุในพินัยกรรม
ความจำเป็นในการมีความสัมพันธ์	ต้องมี	ไม่จำเป็น
สิทธิในทรัพย์สินมรดกสงวน	ได้รับผลกระทบ	ไม่ได้รับผลกระทบ

เหตุผลที่พระภิกษุไม่สามารถเรียกร้องรับมรดกเป็นทายาทโดยธรรมได้ **หลักการทางศาสนา** พระภิกษุละทิ้งกิเลสและทรัพย์สมบัติทางโลก การครองชีพขัดกับศีลและวินัย และรักษาความบริสุทธิ์ของสมณเพศ **หลักการทางกฎหมาย** ป้องกันการใช้สถานะความเป็นพระเพื่อผลประโยชน์ทางโลก รักษาความชัดเจนในการจัดการมรดกป้องกันข้อพิพาทในครอบครัว

เหตุผลที่พระภิกษุสามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมได้ **หลักเสรีภาพในการจัดการทรัพย์สิน** ผู้ทำพินัยกรรมมีสิทธิจัดการทรัพย์สินของตนเอง การทำบุญให้พระเป็นนิยมในสังคมไทย เคารพเจตนาของผู้ตาย **หลักปฏิบัติทางศาสนา** สนับสนุนการบริจาคทานแก่พระสงฆ์ เป็นการทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

2.2 มาตรา 1623 ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่ภรรณาภพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) **ทรัพย์สินที่ได้มาใน**

ระหว่างบวช เมื่อมรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัด เว้นแต่จะจำหน่ายจ่ายโอนในระหว่างชีวิตหรือทำ
พินัยกรรมไว้ ตัวอย่างทรัพย์สินระหว่างบวช เงินบริจาคที่ได้รับ ทรัพย์สินที่ผู้อื่นให้ขณะเป็นพระ และผลประโยชน์จาก
ทรัพย์สินที่เกิดขึ้นระหว่างบวช

2.3 มาตรา 1624 ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็น
สมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการ
ใดตามกฎหมายก็ได้ (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2562) **ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนบวช ไม่ตกเป็นของวัด
สามารถจำหน่ายจ่ายโอนได้ตามกฎหมาย เมื่อมรณภาพ ตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม หรือตามพินัยกรรม**

กรณีพระภิกษุ มรณะภาพ และไม่ได้ทำพินัยกรรม ทรัพย์สินส่วนตัวของพระภิกษุสงฆ์ที่
มรณะภาพ จึงตกเป็นของวัด แต่กรณีสึกแล้ว (ไม่ได้มรณะภาพ) ทรัพย์สินส่วนตัว ก็ยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวของอดีต
พระภิกษุสงฆ์ (สำนักงานกิจการยุติธรรม, 2563) กรณีมรณภาพ (เสียชีวิตขณะครองสมณเพศ) หากพระภิกษุไม่ได้
ทำพินัยกรรมไว้ กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก 1) ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างบวช ไม่ว่าจะ
จะเป็นเงินปัจจัยที่มีผู้ถวาย ที่ดิน หรือสิ่งของต่าง ๆ ให้ตกเป็นสมบัติของวัด ที่พระภิกษุนั้นมีภูมิลำเนาอยู่ (วัดที่จำ
พรรษา ณ ปัจจุบันก่อนมรณภาพ) 2) ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนบวช ทรัพย์สินส่วนนี้ยังคงเป็นมรดกแก่ทายาทโดยธรรม
(พ่อแม่ พี่น้อง ลูก) ไม่ตกเป็นของวัด ข้อยกเว้นที่ทรัพย์สินส่วนตัวไม่ตกเป็นของวัด คือ มีการทำพินัยกรรม และม
ีการจำหน่ายจ่ายโอน กรณีสึก (ลาสิกขาจากการเป็นพระ) สถานะของทรัพย์สินจะเปลี่ยนไป ดังนี้ 1) คงเป็น
ทรัพย์สินส่วนตัว ทรัพย์สินทุกอย่างที่พระภิกษุได้มาในระหว่างบวช (เช่น เงินทำบุญ ลาภยศ) ยังคงเป็นของบุคคล
นั้นต่อไป เมื่อสึกออกมาแล้วสามารถนำติดตัวออกไปใช้ส่วนตัวได้ตามปกติ 2) วัดไม่มีสิทธิ์ยึดไว้ เนื่องจาก
กฎหมายระบุให้ทรัพย์สินตกเป็นของวัดเฉพาะกรณี “มรณภาพ” เท่านั้น การสึกไม่ทำให้ทรัพย์สินตกเป็นของวัด
โดยอัตโนมัติ แม้กฎหมายจะอนุญาตให้พระทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ใครก็ได้ แต่ในทาง “พระธรรมวินัย”
การสะสมทรัพย์สินจำนวนมากอาจขัดต่อวัตรปฏิบัติของสงฆ์ ซึ่งเป็นคนละประเด็นกับข้อบังคับทางกฎหมาย
บ้านเมือง สรุปดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางสรุปเปรียบเทียบ กรณีพระภิกษุ มรณะภาพ และไม่ได้ทำพินัยกรรม

สถานการณ์	ทรัพย์สินที่ได้ระหว่างบวช	ผู้มีสิทธิ์รับทรัพย์สิน
มรณภาพ (ไม่มีพินัยกรรม)	ตกเป็นของวัด	วัดที่จำพรรษาอยู่
มรณภาพ (มีพินัยกรรม)	เป็นไปตามพินัยกรรม	ผู้รับพินัยกรรม
สึก (ลาสิกขา)	เป็นทรัพย์สินส่วนตัวของผู้สึก	อดีตพระภิกษุผู้นั้น

สรุปความว่า สถานะทางกฎหมายและมรดกของพระภิกษุ การรับมรดก พระภิกษุรับมรดกในฐานะ
ทายาทโดยธรรมไม่ได้ (ต้องสึกก่อน) แต่สามารถเป็นผู้รับพินัยกรรมได้โดยไม่ต้องสึก ทรัพย์สินระหว่างบวช
หากมรณภาพโดยไม่ได้ทำพินัยกรรม ทรัพย์สินที่ได้มาขณะบวชจะตกเป็นของวัดตามภูมิลำเนา ก่อนมรณภาพทันทีและ
ทรัพย์สินก่อนบวช ยังคงเป็นทรัพย์สินส่วนตัวและตกทอดสู่ทายาทโดยธรรมตามปกติ ส่วนกรณีสึก ทรัพย์สินทั้งหมดจะ
ยังคงเป็นของอดีตพระผู้นั้น

ขอบเขตอำนาจและข้อจำกัดในการจัดการมรดก

พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยมียังรักษาสีทธีในทรัพย์สินส่วนบุคคลที่มีอยู่ก่อนการบวชและทรัพย์สินที่
ได้รับระหว่างดำรงสมณเพศตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิดังกล่าวต้องอยู่
ภายใต้ข้อจำกัดสองชั้น คือ กฎหมายโลกและพระธรรมวินัย ซึ่งสร้างความซับซ้อนในทางปฏิบัติ พระภิกษุมีอำนาจ
จัดการทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่ง แต่การกระทำดังกล่าวอาจขัดต่อพระธรรมวินัยที่ห้ามการยึดถือและสะสม
ทรัพย์สิน ความขัดแย้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างระบบกฎหมายสองระบบ ทั้งกฎหมายโลกที่

รับรองสิทธิส่วนบุคคลและพระธรรมวินัยที่เน้นการสละทรัพย์สินสมบัติ ในทางปฏิบัติ พระภิกษุส่วนใหญ่เลือกที่จะจัดการทรัพย์สินก่อนบวชหรือมอบหมายให้ผู้อื่นดูแลแทน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาทางศีลธรรมและวินัย การจัดการมรดกจึงต้องพิจารณาถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาควบคู่ไปกับการกฎหมาย ความเข้าใจในขอบเขตอำนาจนี้จึงมีความสำคัญต่อทั้งพระภิกษุเองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดก

อำนาจในการทำพินัยกรรม

พระภิกษุสงฆ์มีความสามารถในการทำพินัยกรรม เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติใดในกฎหมายที่จำกัดสิทธินี้ โดยเฉพาะ การทำพินัยกรรมต้องเป็นไปตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนด เช่น พินัยกรรมธรรมดา พินัยกรรมฉบับเขียนทั้งหมดด้วยลายมือผู้ทำพินัยกรรม พระภิกษุต้องมีสติสัมปชัญญะในขณะที่ทำพินัยกรรม และไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้อื่นหรือถูกบังคับขู่เข็ญ การทำพินัยกรรมนี้เป็นสิทธิทางโลกที่กฎหมายให้การรับรอง แต่ในทางพระธรรมวินัย การกระทำดังกล่าวอาจถือว่าเป็นการยึดมั่นในทรัพย์สิน ซึ่งขัดต่อหลักการสละและวางใจของพระภิกษุ ในทางปฏิบัติ พระภิกษุที่ทำพินัยกรรมมักเผชิญกับความตึงเครียดระหว่างสิทธิทางกฎหมายและหน้าที่ทางศาสนา การตัดสินใจทำพินัยกรรมจึงต้องอาศัยดุลยพินิจที่รอบคอบ โดยพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการทรัพย์สิน ประโยชน์ของผู้รับมรดก และผลกระทบต่อชื่อเสียงของตนเองและคณะสงฆ์

1. อำนาจในการทำพินัยกรรม พระสงฆ์ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ใครได้บ้าง?

พระภิกษุมีอำนาจยกทรัพย์สินให้บุคคลใดก็ได้โดยไม่มีข้อจำกัดทางกฎหมายแพ่ง ทั้งญาติสนิท วัดหรือสังฆมณฑล หรือบุคคลภายนอกที่ไม่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด การยกทรัพย์สินให้ญาติเป็นกรณีพิพาทบ่อยที่สุด เนื่องจากการรักษาทรัพย์สินไว้ในครอบครัวและมีเหตุผลทางอารมณ์และสังคม อย่างไรก็ตาม การยกทรัพย์สินให้วัดหรือสังฆมณฑลถือเป็นการทำบุญที่มีคุณค่าทางศาสนาสูง โดยเฉพาะถ้าเป็นวัดที่พระภิกษุนั้นอยู่จำพรรษา หรือมีความผูกพันด้วย ทรัพย์สินที่มอบให้วัดมักถูกนำไปใช้ในกิจการทางศาสนา การบูรณะสถานที่ หรือสาธารณูปการของวัด การยกทรัพย์สินให้บุคคลภายนอกก็เป็นไปได้ตามกฎหมาย เช่น ผู้มีพระคุณ ผู้ดูแลในยามเจ็บป่วย หรือมูลนิธิการกุศล ความชอบด้วยกฎหมายของพินัยกรรมไม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทำพินัยกรรมกับผู้รับ แต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบและเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ในทางปฏิบัติ พระภิกษุมักเลือกผู้รับมรดกที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของทรัพย์สิน ความจำเป็นของผู้รับ และคุณค่าทางศีลธรรมของการให้

2. ข้อจำกัดทางพระธรรมวินัย “นิสสัคคียปาจิตติย” หรือวินัยที่เกี่ยวข้องกับการสะสมทรัพย์สิน ซึ่งขัดแย้งกับสิทธิในทางโลก

นิสสัคคียปาจิตติยเป็นกลุ่มศีลในพระวินัยที่ห้ามพระภิกษุสะสมทรัพย์สินเกินความจำเป็น โดยเฉพาะทรัพย์สินประเภทที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัย 30 ข้อ ครอบคลุมจีวร บาตร เงินทอง และสิ่งของต่าง ๆ การฝ่าฝืนศีลข้อนี้ต้องสละทรัพย์สินนั้นและแสดงอาบัติต่อสงฆ์หรือภิกษุอื่น ข้อนี้สะท้อนหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่เน้นความเรียบง่ายและการไม่ยึดมั่นในทรัพย์สินสมบัติ ในทางปฏิบัติ พระภิกษุที่มีทรัพย์สินมากมักจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม ถึงแม้จะไม่ผิดกฎหมายโลก แต่ถือว่าขัดต่อจิตวิญญาณของศาสนา ความขัดแย้งระหว่างนิสสัคคียปาจิตติยและสิทธิในการถือครองทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่งสร้างความกังวลทางศีลธรรมให้กับพระภิกษุและสังคม พระภิกษุจำนวนมากจึงเลือกที่จะดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด โดยไม่สะสมทรัพย์สินส่วนตัวหรือมอบหมายให้ญาติดูแลแทน การตีความและการบังคับใช้นิสสัคคียปาจิตติยในยุคปัจจุบันยังคงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยคำนึงถึงบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของพระภิกษุในโลกสมัยใหม่

ความขัดแย้งระหว่างพระธรรมวินัยและกฎหมายโลกเป็นประเด็นสำคัญในการจัดการมรดกของพระภิกษุ กฎหมายแพ่งรับรองสิทธิในการถือครองและจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุ แต่พระธรรมวินัยสอนให้พระภิกษุสละทรัพย์สินสมบัติและดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ความขัดแย้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความตึงเครียดระหว่างระบบค่านิยมสองระบบ ระบบกฎหมายที่เน้นสิทธิส่วนบุคคลและความเสมอภาค กับระบบศาสนาที่เน้นการสละและการไม่ยึด

มัน ในทางปฏิบัติ พระภิกษุต้องเผชิญกับการตัดสินใจที่ยากลำบากระหว่างการใช้สิทธิทางกฎหมายและการรักษาความบริสุทธิ์ทางศาสนา ความขัดแย้งนี้มีผลกระทบต่อชื่อเสียงของพระภิกษุและความเชื่อมั่นของสังคมต่อคณะสงฆ์ พระภิกษุที่ใช้สิทธิทางกฎหมายในการจัดการทรัพย์สินมากเกินไปอาจถูกมองว่าขาดความเหมาะสมทางศีลธรรม การแก้ปัญหาความขัดแย้งนี้ต้องอาศัยความเข้าใจในบริบททางกฎหมายและศาสนา รวมถึงการใช้ดุลยพินิจที่รอบคอบในแต่ละกรณี มีข้อเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยมากขึ้น แต่ยังไม่มียุทธวิธีที่ชัดเจน ความขัดแย้งนี้จึงยังคงเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาอย่างต่อเนื่อง

3. การจัดการทรัพย์สินในระหว่างดำรงสมณเพศ การโอนทรัพย์สินให้ผู้อื่นก่อนมรณภาพทำได้เพียงใด

การจัดการทรัพย์สินในระหว่างดำรงสมณเพศเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนและต้องการความรอบคอบ พระภิกษุมีสิทธิในการถือครองทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่ง แต่การจัดการทรัพย์สินดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความเหมาะสมทางสังคม ในทางปฏิบัติ พระภิกษุส่วนใหญ่เลือกที่จะมอบหมายให้ญาติหรือบุคคลที่ไว้วางใจดูแลทรัพย์สินแทน เพื่อหลีกเลี่ยงการยุ่งเกี่ยวกับกิจการทางโลกโดยตรง การเปิดบัญชีธนาคาร การลงนามในเอกสารสำคัญ และการดำเนินการทางกฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินเป็นเรื่องที่พระภิกษุสามารถทำได้ตามกฎหมาย แต่อาจสร้างข้อครหาทางศีลธรรม พระภิกษุบางรูปเลือกที่จะสละทรัพย์สินทั้งหมดก่อนบวช หรือในระหว่างดำรงสมณเพศ เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ทางศาสนา การรับทรัพย์สินใหม่ในระหว่างดำรงสมณเพศ เช่น มรดก ของกำนัล หรือรายได้จากงานทางปัญญา ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่าจะรับหรือปฏิเสธ หรือจะมอบให้วัดหรือบุคคลอื่นแทนที่ การจัดการทรัพย์สินที่เหมาะสมช่วยรักษาชื่อเสียงของพระภิกษุและคณะสงฆ์ พระภิกษุต้องใช้ปัญญาพิจารณาในแต่ละสถานการณ์ โดยคำนึงถึงหลักธรรมและความเหมาะสมทางสังคม

การโอนทรัพย์สินให้ผู้อื่นก่อนมรณภาพเป็นทางเลือกหนึ่งที่พระภิกษุสามารถใช้ในการจัดการทรัพย์สินโดยไม่ต้องรอถึงการทำพินัยกรรม พระภิกษุมีสิทธิในการให้ ขาย หรือโอนทรัพย์สินตามกฎหมายแพ่ง โดยไม่มีข้อจำกัดเฉพาะ การให้ทรัพย์สินในระหว่างมีชีวิตมีข้อดีคือผู้ให้สามารถเห็นผลของการให้และมั่นใจได้ว่าทรัพย์สินไปถึงผู้รับตามที่ต้องการ การโอนทรัพย์สินประเภทอสังหาริมทรัพย์ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ส่วนทรัพย์สินสังหาริมทรัพย์สามารถโอนได้โดยการส่งมอบหรือตามวิธีที่กฎหมายกำหนด พระภิกษุที่เลือกโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพต้องพิจารณาถึงความจำเป็นของตนเองในอนาคต ความเหมาะสมของผู้รับ และผลกระทบทางภาษีและกฎหมาย การโอนทรัพย์สินให้วัดหรือสถาบันศาสนาถือเป็นการทำบุญที่มีคุณค่า และหลีกเลี่ยงปัญหาการแย่งชิงมรดกภายหลัง อย่างไรก็ตาม การโอนทรัพย์สินทั้งหมดอาจทำให้พระภิกษุไม่มีทรัพย์สินสำหรับใช้จ่ายในยามจำเป็น จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ การโอนทรัพย์สินก่อนมรณภาพเป็นทางเลือกที่ช่วยให้พระภิกษุสามารถจัดการทรัพย์สินได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรม

สรุปความว่า ในทางกฎหมายแพ่ง พระภิกษุเปรียบเสมือนบุคคลที่มีสิทธิเสรีภาพในการจัดการทรัพย์สินของตนอย่างเต็มเปี่ยม ในฐานะผู้รับพินัยกรรม โดยมีอำนาจในการทำพินัยกรรมหรือโอนทรัพย์สินให้แก่บุคคลใดก็ได้ตามเจตนารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นทายาทโดยธรรมหรือผู้มีพระคุณ เพื่อปกป้องทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ให้กลายเป็น “สมบัติของวัด” โดยอัตโนมัติเมื่อมรณภาพตามที่กฎหมายกำหนด อย่างไรก็ตาม สิทธิอันชอบธรรมทางโลกนี้กลับต้องดำเนินไปภายใต้ความระมัดระวังในทางพระธรรมวินัย โดยเฉพาะอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ที่มุ่งเน้นการสละละวางและการไม่สะสมทรัพย์สินเกินจำเป็น ความตึงเครียดระหว่าง “สิทธิในการครอบครอง” และ “วัตรปฏิบัติแห่งการปล่อยวาง” จึงกลายเป็นบททดสอบสำคัญที่ทำให้พระภิกษุหลายรูปเลือกจัดการทรัพย์สินผ่านตัวแทนหรือการโอนกรรมสิทธิ์ก่อนละสังขาร การจัดการมรดกของพระภิกษุจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นศิลปะของการรักษาคุณภาพระหว่างการรักษาสิทธิตามกฎหมายกับการธำรงไว้ซึ่งศรัทธาของสาธุชน เพื่อให้ทรัพย์สินนั้นถูกใช้สอยอย่างมีค่าตามเจตนารมณ์ของผู้ให้ โดยไม่ทิ้งรอยต่างพร้อยไว้ในร่มกาสาวพัสตร์

ปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้กฎหมาย

1. ปัญหาการพิสูจน์ที่มาของทรัพย์สิน ความยากลำบากในการแยกแยะว่าทรัพย์สินชิ้นใดได้มา “ก่อน” หรือ “ระหว่าง” บวช

การพิสูจน์ที่มาของทรัพย์สินพระภิกษุเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการมรดก เนื่องจากความยากลำบากในการแยกแยะว่าทรัพย์สินชิ้นใดได้มาก่อนบวชหรือระหว่างดำรงสมณเพศ ทรัพย์สินที่ได้มาก่อนบวชถือเป็นทรัพย์สินส่วนตัวที่พระภิกษุมีสิทธิครอบครองและจัดการได้อย่างเต็มที่ตามกฎหมายแพ่ง ในขณะที่ทรัพย์สินที่ได้รับระหว่างบวชอาจมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายและความเหมาะสมทางศีลธรรม ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อไม่มีเอกสารหลักฐานที่ชัดเจน เช่น สัญญาซื้อขาย หนังสือรับรอง หรือบันทึกการรับมอบทรัพย์สิน การจดทะเบียนทรัพย์สินบางประเภทใช้เวลานานหลายปีหรือหลายสิบปี ทำให้ยากต่อการระบุช่วงเวลาที่เหมาะสม พระภิกษุหลายรูปไม่มีการจัดทำบัญชีทรัพย์สินอย่างเป็นระบบ ทำให้การตรวจสอบย้อนหลังเป็นไปได้ยาก ทายาทและผู้มีส่วนได้เสียมักมีความเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับที่มาของทรัพย์สิน โดยเฉพาะทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูง เช่น ที่ดิน อสังหาริมทรัพย์ และเงินฝากธนาคาร การขาดระบบการบันทึกและการจัดเก็บเอกสารที่เป็นมาตรฐานทำให้ศาลต้องใช้เวลานานในการพิจารณาพยานหลักฐานและพยานบุคคล ปัญหานี้ยิ่งทวีความรุนแรงเมื่อพระภิกษุมรณภาพโดยไม่ทิ้งพินัยกรรมหรือคำแถลงใด ๆ ไว้ การแก้ปัญหาต้องอาศัยการจัดทำเอกสารหลักฐานที่ชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นและการปรับปรุงระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของพระภิกษุให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. ความขัดแย้งระหว่าง “วัด” กับ “ทายาทโดยธรรม” กรณีศึกษาข้อพิพาทเมื่อพระภิกษุที่มีทรัพย์สินมากมรณภาพลง

ข้อพิพาทระหว่างวัดกับทายาทโดยธรรมเป็นปัญหาที่พบบ่อยเมื่อพระภิกษุที่มีทรัพย์สินมรณภาพลงโดยไม่ทำพินัยกรรม ทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1629 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มักอ้างว่าทรัพย์สินทั้งหมดเป็นมรดกที่ตนมีสิทธิรับตามกฎหมาย ในขณะที่วัดอาจอ้างว่าทรัพย์สินบางส่วนหรือทั้งหมดเป็นของวัด โดยเฉพาะถ้าพระภิกษุนั้นเคยแสดงเจตนาหรือมีพฤติกรรมที่บ่งชี้ว่าต้องการมอบทรัพย์สินให้วัด ความขัดแย้งมักเกิดขึ้นเมื่อไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน ทายาทอาจกล่าวหาว่าวัดครอบครองทรัพย์สินโดยมิชอบ ขณะที่วัดอาจแย้งว่าพระภิกษุได้ถวายทรัพย์สินให้วัดไปแล้วก่อนมรณภาพ กรณีศึกษาหลายคดีแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ทางกฎหมายที่ยืดเยื้อและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย บางกรณีทายาทชนะคดีเพราะสามารถพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สินจดทะเบียนในนามพระภิกษุและไม่มีหลักฐานการโอนให้วัด บางกรณีวัดชนะคดีเพราะมีพยานบุคคลและพยานเอกสารที่แสดงให้เห็นถึงเจตนาของพระภิกษุในการมอบทรัพย์สินให้วัด ความขัดแย้งนี้สร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงของคณะสงฆ์และความเชื่อมั่นของสังคม การป้องกันปัญหาต้องอาศัยการทำพินัยกรรมที่ชัดเจนหรือการโอนทรัพย์สินอย่างถูกต้องตามกฎหมายก่อนมรณภาพ ควรมีการให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่พระภิกษุที่มีทรัพย์สินเพื่อหลีกเลี่ยงข้อพิพาทในอนาคต

กรณีหนี้สินของพระภิกษุที่มรณภาพ วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลจึงสามารถรับทรัพย์สินได้ทั้งในฐานะ “ผู้รับพินัยกรรม” และการรับทรัพย์สินตามมาตรา 1623 กรณีมรณภาพโดยไม่มีพินัยกรรม ความพิเศษของมาตรา 1623 คือ ทรัพย์สินที่ได้ระหว่างบวชจะตกเป็นสมบัติของวัดตามภูมิลำเนาพันที่ โดยกฎหมายไม่ถือว่าเป็น “มรดก” แต่ไม่รวมถึงหนี้สินของพระภิกษุที่มีก่อนมรณภาพ วัดจึงไม่ได้อยู่ในสถานะทายาทที่จะต้องรับภาระหนี้สินแทนพระภิกษุสงฆ์ผู้มรณภาพ ผลทางกฎหมายที่สำคัญ คือ เจ้าหนี้ของพระภิกษุไม่มีสิทธิฟ้องบังคับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่ตกเป็นของวัดตามมาตรานี้ เนื่องจากไม่ใช่การสืบสิทธิทางมรดกตามปกติ แต่เป็นบทบัญญัติพิเศษเพื่อรักษาทรัพย์สินของศาสนา (ณปภัช นธกิจไพศาล และคณะ, 2565)

3. ปัญหาการจัดการมรดกในกรณีพระภิกษุเป็น “เจ้าอาวาส” ความปะปนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินของวัด

กรณีพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสมรณภาพมีความซับซ้อนเป็นพิเศษเนื่องจากความปะปนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับทรัพย์สินของวัด เจ้าอาวาสมักเป็นผู้ดูแลและบริหารทรัพย์สินของวัด ซึ่งบางครั้งอาจจดทะเบียนในนามของเจ้าอาวาสเองตามแบบแผนเดิม ทำให้ยากต่อการแยกแยะว่าทรัพย์สินใดเป็นของส่วนตัวและทรัพย์สินใดเป็นของวัด ปัญหาเกิดขึ้นเมื่อทายาทอ้างสิทธิในทรัพย์สินที่จดทะเบียนในนามเจ้าอาวาส แม้ว่าทรัพย์สินเหล่านั้นอาจได้มาจากเงินทุนของวัดหรือเงินบริจาคของศรัทธาสาธุชน ในทางกลับกัน วัดอาจอ้างสิทธิในทรัพย์สินที่เป็นของส่วนตัวของเจ้าอาวาสจริง ๆ โดยเข้าใจผิดว่าเป็นของวัด การจดทะเบียนทรัพย์สินของวัดในระบบสมัยใหม่ยังไม่ครอบคลุมและไม่เป็นระบบในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะวัดขนาดเล็กและวัดในชนบท หลายวัดไม่มีบัญชีทรัพย์สินที่ชัดเจนหรือเอกสารการจดทะเบียนที่ถูกต้องครบถ้วน เจ้าอาวาสบางรูปใช้เงินส่วนตัวในการพัฒนาวัดหรือซื้อทรัพย์สินให้วัด แต่ไม่มีการบันทึกหรือรับรองอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดความสับสนภายหลังการแก้ปัญหาต้องอาศัยการจัดทำบัญชีทรัพย์สินที่ชัดเจนแยกระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวของเจ้าอาวาสกับทรัพย์สินของวัด ควรมีระบบการจดทะเบียนทรัพย์สินของวัดที่เป็นมาตรฐานและการตรวจสอบโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เจ้าอาวาสควรทำพินัยกรรมที่ระบุชัดเจนเกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อป้องกันข้อพิพาทภายหลังมรณภาพ

สรุปความว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการมรดกพระภิกษุ ความพัวพันของที่มาทรัพย์สิน ปัญหาใหญ่เกิดจากการขาดระบบบัญชีที่ชัดเจน ทำให้ยากต่อการพิสูจน์แยกแยะทรัพย์สิน “ก่อน” และ “ระหว่าง” บวช จนนำไปสู่ข้อพิพาทอันยืดเยื้อระหว่างวัดและทายาทโดยธรรม ความสับสนในตำแหน่งเจ้าอาวาส การปะปนกันระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวกับศาสนสมบัติในนามเจ้าอาวาส สร้างความซับซ้อนในการตีความเจตนาของผู้บริจาคและสิทธิการครอบครองเมื่อมีการมรณภาพเกิดขึ้น และช่องว่างทางกฎหมายเรื่องหนี้สิน กฎหมายกำหนดให้ทรัพย์สินระหว่างบวชตกเป็นของวัดโดย “สิทธิพิเศษ” มิใช่การสืบทอดปกติ วัดจึงได้รับเพียงทรัพย์สินแต่ไม่ต้องรับผิดชอบหนี้สิน

สรุป

สถานะทางกฎหมายของพระภิกษุในฐานะเจ้ามรดกตั้งอยู่บนจุดตัดระหว่างสิทธิส่วนบุคคลตามกฎหมายแพ่งและวินัยแห่งการสละในทางธรรม โดยกฎหมายขีดเส้นแบ่งชัดเจนให้ทรัพย์สินก่อนบวชเป็นมรดกแก่ทายาท ขณะที่ทรัพย์สินระหว่างบวชจะตกเป็นของวัดโดยสิทธิพิเศษ เว้นแต่จะมีการทำพินัยกรรมหรือจำหน่ายโอนก่อนมรณภาพ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกลับเผชิญอุปสรรคสำคัญจากความไม่ชัดเจนของที่มาทรัพย์สินและการขาดระบบบัญชีที่โปร่งใส โดยเฉพาะกรณีเจ้าอาวาสที่มักมีความปะปนกันระหว่างलगสัการะส่วนตนและศาสนสมบัติ จนกลายเป็นชนวนเหตุแห่งข้อพิพาทอันยืดเยื้อระหว่างวัดและเครือญาติ นอกจากนี้ การปฏิรูประบบบัญชีดิจิทัลและการทำพินัยกรรมที่ชัดเจนจึงเป็นทางออกสำคัญในการรักษาคุณภาพพระหว่างการคุ้มครองสิทธิธรรมทางโลกและการธำรงไว้ซึ่งความศรัทธาในร่มกาสาวพัสตร์อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ณปภัช นกกิจไพศาล และคณะ. (2565). สิทธิของวัดในการได้รับทรัพย์สินของพระภิกษุที่มรณภาพ. วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น, 6(1), 205-230.
- นรา ถิ่นนัยธร. (2564). สิทธิทางทรัพย์สินของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา. ใน ดุษฎีนิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตคณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). วัฒนธรรมความจน? (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: แพร่สำนักพิมพ์.

- พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภโท). (2568). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิในการเรียกร้องเอาทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622. วารสารสหวิทยาการ นวัตกรรมปริทรรศน์, 8(1), 133-148.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระนิทัศน์ อธิปญโญ (วงศ์วังเพิ่ม). (2561). กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของพระสงฆ์. วารสารมณีเชษฐาราม, 1(2), 41-47.
- พระมหากิตติพันธ์ สจจวโร (วงศ์สวัสดิ์) และคณะ. (2567). การจัดการสินทรัพย์ของพระภิกษุเมื่อมรณภาพ. วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 6(3), 785-796.
- สมพรนุช ตันศรีสุข. (2562). การรับและจำหน่ายทรัพย์สินมรดกของพระภิกษุ: ความสัมพันธ์กับพระวินัยและปัญหาในทางปฏิบัติ. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 48(1), 139-160.
- สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2563). พระภิกษุมีสิทธิได้รับมรดกหรือไม่. เรียกใช้เมื่อ 13 สิงหาคม 2568 จาก <https://justicechannel.org/read/monks-inheritance>
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2562). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม.